

SIMBIOZA DINTRE TERORISM ȘI MASS - MEDIA

SYMBOSIS BETWEEN TERRORISM AND THE MASS - MEDIA

*Colonel (rtr.) prof. univ. dr. Gheorghe BOARU**
*Locotenent - colonel Adrian - Cristian DAVID***

Rezumat: De-a lungul timpului s-a constatat că atentatele teroriste aduc în prim plan cele două entități care obțin beneficii imediate doar din simpla prezență a celuilalt: organizațiile teroriste și mass - media.

Chiar dacă atât mass - media cât și organizațiile teroriste obțin anumite beneficii în urma atentatelor teroriste (audiență, respectiv publicitate), ele nu sunt singurele beneficiare ale acestora. În anumite situații, guvernele pot specula acest tip de violență prin accentuarea pericolului terorist și intensificarea măsurilor de securitate, care de cele mai multe ori implică limitarea drepturilor și libertăților sau distragerea atenției opiniei publice de la problemele sociale și economice.

Obiectivul real al terorismului nu este actul în sine, ci reacția obținută, efectul, impactul, cauzarea terorii. Acest obiectiv se realizează și cu ajutorul mass - media. De cele mai multe ori terorismul își propune ca obiectiv o anumită acțiune care neapărat trebuie să aibă ca efect teroarea transmisă prin mass-media.

Terorismul și mass - media se află într-o relație pe cât de complexă, pe atât de evidentă. Aceasta este determinată de o neîncredere reciprocă ce se întretaie cu o nevoie reciprocă: terorismul are nevoie de publicitate, iar media are nevoie de audiență.

Cuvinte cheie: mass - media; terorism; influență; impact; amenințări; securitate.

Abstract: Over time, it has been found that terrorist attacks bring to the fore the two entities that obtain immediate benefits only from the mere presence of the other: terrorist organizations and the media.

Even if both the media and terrorist organizations obtain certain benefits from terrorist attacks (audience, respectively advertising), they are not the only

* Membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România; Membru titular al Academiei de Științe ale Securității Naționale, E-mail: boarugheorghe@yahoo.com.

** Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, E-mail: acdcristi@yahoo.com.

beneficiaries. In some situations, governments may speculate on this type of violence by exacerbating the terrorist threat and stepping up security measures, which often involve restricting rights and freedoms or diverting public attention from social and economic issues.

The real goal of terrorism is not the act itself, but the reaction obtained, the effect, the impact, the cause of terror. This goal is also achieved with the help of the media.

Terrorism and the media are in a relationship which is as complex as it is obvious. This is determined by a mutual distrust that intersects with a mutual need: terrorism needs publicity, and the media needs an audience.

Keywords: *media, terrorism, influence, impact, threats, security.*

Introducere

Legătura dintre terorism și mass - media este o consecință a evoluțiilor ultimului secol, îndeosebi în ceea ce privește dinamica mijloacelor de comunicare. Concomitent cu pătrunderea în existența de zi cu zi a radioului, televiziunii și, mai ales a Internetului, realitatea a depășit condiția de *povestire*, așa cum se întâmplă cu presa scrisă. Realitatea stă, de la a doua jumătate a secolului XX, sub semnul *transmisiei în direct* a televiziunii, iar din secolul XXI sub semnul stabilității conexiunii la Internet și a vitezei de transfer.

Pentru a reda dimensiunea schimbării conceptului în ultima sută de ani, se spune că, la origine, acțiunile de tip terorist excludeau de pe *lista țintelor* anumite categorii de persoane, cum ar fi: copiii, femeile și bătrânii, în majoritatea cazurilor, toți civilii fiind considerați *în afara conflictului*. În Rusia țaristă, de exemplu, cei care plănuiau asasinarea țarului Alexandru al II-lea au renunțat la mai multe planuri de atac, deoarece acestea nu ofereau garanții de securitate pentru civilii din suita țarului. Se poate spune, deci, că terorismul *de moda veche* era unul de tip direct – viza o schimbare de atitudine politică din partea societății prin uciderea sau rănirea victimei, în genere un individ aparținând nivelurilor de vârf ale ierarhiei sociale din respectiva comunitate.

Cu trecerea timpului, lucrurile au evoluat. Astfel, s-a constatat că, spre deosebire de statele absolutiste, democrațiile moderne (inclusiv monarhiile de drept constituțional), nu pot fi influențate prin asasinarea unui membru al conducerii, politica lor rămânând neschimbată. Terorismul s-a adaptat noii realități, abordând o metodă de atac indirectă. În secolul precedent, țintele atacurilor teroriste au devenit oamenii obișnuiți. Aceste

atacuri au vizat și vizează în continuare crearea unei stări de anxietate în rândul societății, prin existența unei amenințări nevăzute. Scopul teroristului este ca autoritatea publică să se dovedească incapabilă de a înlătura această amenințare, astfel încât, pe cale de consecință, încrederea populației în guvern și politica acestuia să fie subminată. Mai mult, frustrată și temătoare în fața imposibilității de a se apăra, comunitatea va cere autorităților să accepte revendicările teroriștilor, pentru ca aceștia să pună capăt terorii.

„Studiul terorismului avea în general un impact destul de mic, antrenând doar câțiva academicieni din întreaga lume. Cu toate acestea, după 11 septembrie 2001, cantitatea de literatură privind terorismul a explodat, existând mii de cărți și articole scrise pe această temă în fiecare an”¹.

Din acest punct de vedere, terorismul modern se dovedește a fi ușor de utilizat și, totodată, greu de combătut. Mai întâi, neacordând nimănui imunitate, teroriștii au la îndemână o infinitate de ținte. Ei pot alege când, unde și cum vor ataca, astfel încât efectul public să fie unul maxim. În plus, dacă ceva nu funcționează, mecanismul revendicării atacurilor teroriste oferă posibilitatea evitării vizibilității eșecului: despre un atentat eșuat, nerevendicat, se vorbește foarte puțin sau chiar deloc, cu alte cuvinte, el nu există.

Vizibilitatea actelor teroriste, dependența de mass - media

Se poate spune însă că terorismul este condiționat de un lucru: nevoia de publicitate a atentatului. O mișcare teroristă devine cunoscută prin simplul fapt că mass - media raportează incidentul, oferindu-l publicului ca subiect de analiză. Mai mult, atunci când mediile de informare, din motive diverse, decid să supraliciteze semnificația incidentului, grupările teroriste capătă credibilitate, iar platforma lor politico - ideologică este făcută publică, dezbătută. Nu în ultimul rând, cauza lor ajunge de multe ori să fie asumată de diverși indivizi prin simpla exercitare a dreptului la libera expresie. Dacă publicului i se va vorbi despre terorism, atunci cauza teroristului va căpăta atenție. Acest lucru nu justifică afirmațiile conform cărora lipsa știrilor va însemna lipsa terorismului, însă are implicații asupra modului în care jurnaliștii se raportează la terorism.

¹ Alexander Spencer, *The Tabloid Terrorist, The Predicative Construction of New Terrorism in the Media*, Editura Palgrave Macmillan, Basingstoke, U.K., 2010, p. 2.

Această nevoie a publicității, pe care doar prezența mass - media o poate satisface, induce de multe ori o direcționare clară a atacurilor. Țintele devin, astfel, obiectivele cu valoare de simbol, cum s-a întâmplat în cazul atentatelor de la 11 septembrie 2001: World Trade Center din New York reprezenta *inima* economiei americane, în timp ce Pentagonul – emblema armatei americane. Tot un obiectiv simbolic a fost și atentatul asupra ambasadei Israelului din Buenos Aires, aruncată în aer în martie 1992 (29 de morți)². Dar nu numai clădirile oficiale pot fi ținte ale atacurilor teroriste. Tehnologia însăși, cu toată infrastructura pe care o presupune, a devenit, la nivel simbolic, o țintă preferată de teroriști.

Dependența de tehnologie se poate manifesta inclusiv în domeniul comunicațiilor, iar o organizație teroristă poate ataca rețele informatice. Astfel de acțiuni au atras constant atenția presei și, implicit, pe cea a opiniei publice internaționale. Mass - media constituie însă, înainte de toate, ținta efortului de persuasiune venit din partea grupărilor teroriste. În efortul de a atrage atenția publicului, teroriștii își duc la îndeplinire acțiunile având drept subiect al strategiei lor însăși mass - media, iar acest calcul strategic este bazat pe presupunerea că accesul la structurile comunicării de masă reprezintă un atribut al puterii politice.

„Teroriștii sunt recunoscuți că utilizează internetul în mare parte pentru aceleași motive ca oricine altcineva:

- *datorită costurilor reduse și a posibilității de a comunica practic instantaneu cu audiențe largi și adesea transnaționale;*
- *anonimatul care facilitează implicarea într-un comportament riscant sau jenant;*
- *facilitarea accesului la informații;*
- *lipsa cenzurii;*
- *posibilitatea de a interacționa cu persoane care au aceleași idei;*

² 1992 attack on Israeli embassy in Buenos Aires, disponibil la https://en.wikipedia.org/wiki/1992_attack_on_Israeli-embassy_in_Buenos_Aires, accesat la 20.05.2020.

• *ușurința cu care textele, imaginile și videoclipurile pot fi combinate, încărcate și descărcate, transmise și partajate*³.

Impactul atentatelor teroriste asupra mass-media

Actele teroriste au un impact semnificativ asupra mass - media, atât într-o manieră directă, cât și indirectă.

Impactul direct este dat de actele teroriste în sine, respectiv atentatele comise în diferite locuri din țările considerate inamice de către organizațiile teroriste. Atentatul în sine este un instrument privilegiat de comunicare externă și internă, el permite să se exercite o presiune asupra statului sau societății vizate și să suscite o anumită mobilizare a mass - media. Pe plan intern, el permite să arate militanților că organizația va merge până la capăt și va cunoaște succesul. Stigmatul inevitabil al acțiunii teroriste – oameni morți sau răniți, clădiri dărâmate, vagoane contorsionate – sunt doar obiecte mediatice. Mass - media este cea care dă dimensiunea confruntării între un grup terorist și un stat națiune.

În această epocă, raportul dintre terorism și media este gândit urmând două idei dominante. Mai întâi, este *amplificarea*. Orice rezultat al unui atentat terorist, chiar și unul ne semnificativ va fi amplificat simbolic pentru a da greutate organizației care l-a executat. Se va urmări producerea unui sentiment de teamă disproporționată în comparație cu riscul real, exacerbarea fricii prin viziunea ororii, sau obținerea unui mesaj puternic amplificat către factorii de decizie.

Apoi, a doua idee dominantă se referă la faptul că *terorismul se folosește de mass - media pentru a-și face cunoscute cererile, motivațiile și revendicările*. El utilizează forța mass - media, ca o slăbiciune pentru a-și impune voința. Totul se petrece ca și cum ar exista un contract implicit, teroristul oferă imaginea, iar mass - media furnizează impactul.

„Pentru ca terorismul să aibă efect, acesta trebuie comunicat. În cazul în care terorismul este susținut, trebuie să recruteze noi adepți. Odată ce poveștile despre activitatea teroristă ajung la publicul larg, organizații precum Al Qaeda încearcă să valorifice publicitatea în eforturile lor de

³ Cristina Archetti, *Understanding Terrorism in the Age of Global Media*, Editura Palgrave Macmillan, Basingstoke, U.K., 2013, p. 40.

recrutare. *Locațiile online sunt deosebit de importante în această activitate*”⁴.

Impactul indirect al terorismului asupra mass - media este realizat de televiziune și Internet. În plus, organizațiile teroriste au inventat noi genuri mediatice:

- **predicile televizate.** Bin Laden și al-Zawahiri erau specializați în aceste *predici* adresate când credincioșilor, când conducătorilor și statelor inamice. Față de cameră (uneori într-un decor care evocă profetul și companionii refugiați într-o cavernă), predicatorul utilizează un limbaj literar, întrerupt de citate din Coran sau poeme arabe clasice. Este genul de discurs plin de metafore și citate din Coran care va fi răspândit în întreaga lume, mai ales prin intermediul televiziunii și Internetului;

- **clipurile de recrutare.** Sunt clipuri care arată antrenamentul sau acțiunile teroriștilor, într-un stil foarte pompos, aceste antrenamente făcându-se pe un fond muzical religios. Totul conduce la îndemnul adresat tinerilor de a li se alătura. Unele din aceste filme sunt disponibile pe Internet și se doresc a fi instrumente prin care doritorii sunt învățați cum să se antreneze pentru a lupta împotriva inamicilor desemnați de către organizațiile teroriste.

- **testamentele martirilor (teroriștii sinucigași).** Îmbrăcați în hainele în care vor suferi martiriul și pe un fond de banderole ornate cu sloganuri, ei explică motivul actului lor viitor și bucuria de a se alătura cohorții de martiri.

- **execuțiile filmate.** Aceasta este probabil genul cu cel mai mare impact. Sunt folosite în general pentru a induce ideea că oricine nu susține cauza poate fi următoarea victimă.

„În centrul terorismului se află comunicarea. Principala realizare a Al Qaeda pe 11 septembrie 2001 nu a fost uciderea câtorva mii de oameni, ci mai degrabă îngrozirea altor milioane prin rapoartele și imaginile de la atacuri și schimbarea modului în care mulți oameni din întreaga lume aleg să trăiască”⁵.

⁴ Philip Seib, Dana M. Janbek, *Global Terrorism and New Media*, Editura Routledge, New York, U.S.A., 2011, p. 34.

⁵ *Ibidem*, p. 16.

Norme deontologice de tratare a informațiilor referitoare la acte teroriste

Jurnaliștii recunosc faptul că terorismul caută în permanență să transforme mediile de informare în portavoci ale mesajelor lor, de aceea, atât codurile deontologice ale asociațiilor profesionale, dar și regulamentele interne ale diverselor instituții mediatică avertizează clar asupra posibilelor derapaje mediatică, provocate de o tratare necorespunzătoare a actelor teroriste.

Realizatorii de programe cunosc faptul că acoperirea incidentelor teroriste prin intermediul radioului și televiziunii, provoacă în rândurile publicului sentimente mult mai puternice decât în cazul prezentării acestor evenimente de către presa scrisă. Internetul și mediile electronice par mult mai aproape de realitate: ziarele relatează despre violență, emisiunile o arată.

Se poate spune că regulile British Broadcasting Corporation în ceea ce privește acoperirea mediatică a actelor teroriste au fost verificate direct, Marea Britanie confruntându-se cu acest fenomen încă de la începutul conflictului irlandez – primul deceniu al sec. XX – între loialiștii protestanți și milițiile catolice grupate în auto - intitulata Armata Republicană Irlandeză (IRA). Astfel, conform British Broadcasting Corporation „*știrile înseamnă, în mod inevitabil, publicitate. Pentru a menține valoarea de publicitate a știrilor la minimum, BBC evită orice ar putea idealiza terorismul sau i-ar conferi impresia de legitimitate. Această politică se referă la imaginile prezentate și la termenii utilizați. Redactorii vor evita pe cât posibil termenii prin care grupările teroriste încearcă să se portretizeze ca legitime – cuvinte ca execuție, curte marțială, brigadă. Când se folosesc termeni militari, aceștia trebuie atribuiți. Se va avea grijă ca teroriștii și persoanele asociate acestora să nu fie prezentate într-o lumină favorabilă. Acest lucru ține, în mare măsură, de fiecare situație în parte*”⁶.

Media ca țintă a terorismului

Natura activității jurnalistice, cu presiunile sale interne și externe și specificul practicilor teroriste orientate către atingerea unui scop prin

⁶ John David Viera, *Terrorism at the bbc: the ira on british television*, Journal of Film and Video, vol. 40, nr. 4, 1988, pp. 28 - 36.

demonstrarea capacității și disponibilității de a recurge la violență, dau naștere unor modele diferite de inter - relaționare a celor două entități.

Un prim model este cel al *unei relative indiferențe* ce apare în contextul absenței îndelungate din sfera publică a unor acte violente de natură teroristă, situație ce determină lipsa totală de interes jurnalistic în domeniu.

Cel de-al doilea model este cel al *strategiei mediatice* în cadrul căruia nevoia terorismului de a-și face cunoscut mesajul, de a câștiga un anumit suport pe un segment de public, pe de o parte și de a induce teama și șocul emoțional în rândurile publicului larg, pe de altă parte.

De cealaltă parte, jurnaliștii caută informația oriunde este posibil și respectă, la rândul lor instigatorii teroriști, fie căzând în capcana senzaționalismului, fie atribuind un anumit grad de legitimitate mesajului violent (din diverse rațiuni care le conferă mai multă sau mai puțină credibilitate în fața publicului). În acest tip de context misiunea media poate fi manipulată sau doar speculată în realizarea scopurilor teroriste.

Un alt model este cel în care apar *amenințările și ruptura*, prin care fiecare actor vede în celălalt un inamic. Media condamnă deschis actele teroriste și tratează grotescul și absurdul specific acestora în termeni de argumente pentru atragerea oprobiului public, iar teroriștii, înregistrând evident o pierdere la nivelul legitimității percepute, supralicitează pe linia amenințării și violenței, forțând spațiul public prin includerea media în categoria țintelor. În acest caz, se trece de la manipulare la forță brută. Experții consideră *țintirea media* o tactică ce asigură atragerea atenției și forțează acoperirea mediatică a actelor teroriste.

O serie de scrisori contaminate cu antrax au fost trimise unor redacții de știri din S.U.A., militanți islamiști din Pakistan, susținători Al-Qaida, l-au atras pe jurnalistul american Daniel Pearl sub pretextul unui interviu pentru a-l răpi și ucide, rapoarte ale serviciilor de informații spun ca Al-Qaida cerceta sediul Radio Europa Liberă din Praga în vederea unui atac, teroriști din Beirut au răpit sau ucis corespondenți străini pentru mesajele pe care le transmiteau în Vest, reporterul *Associated Press*, Terry Anderson a fost șapte ani reținut ca ostatic în Liban, Gruparea Separatistă Bască ETA a asasinat un editor spaniol care a publicat un manifest antiterorist.

Exemplul oferit de răpirea pe data de 23 ianuarie 2002, a reporterului *Wall Street Journal*, Daniel Pearl este concludent, grupul

răpitorilor oferind un termen de 24 de ore pentru ca toți deținuții pakistanezi de la baza navală din Guantanamo Bay să fie eliberați pentru a preveni uciderea ziaristului. Deși termenul limită a fost prelungit cu încă o zi, secretarul de stat al SUA la acea vreme, Collin Powell a declarat că autoritățile fac tot posibilul pentru asigurarea eliberării ostaticului, excluzând, în același timp, satisfacerea cererilor teroriste. La 21 februarie 2002, Departamentul de Stat anunță că autoritățile pakistaneze au primit o casetă video ce conținea execuția ziaristului.

În toată această perioadă, în presa internațională și în toate jurnalele de știri au apărut referiri la evoluția situației ziaristului răpit, iar mediatizarea cazului a continuat cu evoluția anchetării suspecților a procedurilor de extrădare, a judecării și condamnării acestora. Chiar dacă nu au obținut ceea ce au cerut, teroriștii s-au bucurat de întreaga atenție a mass - media pe plan internațional și au provocat o scădere enormă a încrederii în autoritățile americane care s-au dovedit neputincioase în fața amenințării teroriste. Identificarea ziaristilor din întreaga lume cu reporterul american plâns de soție și de cele două fiice a produs articole de o încărcătură emoțională comparabilă cu cele ce tratau atentatele din 11 septembrie 2001.

Situarea în termeni de opoziție directă cu media presupune din partea teroriștilor o conștientizare și asumare a faptului că aceasta implică o strategie antiteroristă a media, dar care, în mod paradoxal, mai ales în cazul sistemelor de comunicare imature și neprofesionalizate, convine în egală măsură inițiatorilor de acte violente prin faptul că se materializează într-o augmentare a efectelor, o demonizare accentuată care va rezulta în propagarea terorii. Și în această variantă capcana ce se întinde în fața media este una fatală din punct de vedere al funcționalității lor sociale și chiar politice (pentru că singura entitate care are de pierdut în toate situațiile descrise până acum este puterea politică – ea va fi blamată și considerată incapabilă, indiferent de registrul în care este tratată violența teroristă de către media).

Într-o societate deschisă este imposibil de garantat că strategiile și acțiunile antiteroriste nu vor fi blocate sau întrerupte de unele practici jurnalistice mai mult sau mai puțin responsabile. Întrucât teroarea este îndreptată spre media și nu spre victime, succesul ei este definit în termeni de acoperire mediatică. Și nu este identificată, la nivelul statelor democratice, o alternativă în care să nu existe acoperire mediatică tocmai pentru că se acționează într-o societate liberă. Însă în sistemele caracterizate

de o cultură politică solidă și de o practică democratică matură contribuțiile aduse de media în lupta antiteroristă sunt atât de valoroase încât depășesc riscurile neîndoielnice de prejudiciere aduse de jurnaliștii neprofesioniști.

Terorismul, mass - media și libertățile cetățenești

În lucrarea „*Information Terrorism: Can You Trust Your Toaster?*”⁷, cercetătorii americani M. Devost, K. Houghton și Neal A. Pollard fac o observație deosebit de importantă în legătură cu riscurile pe care le presupune terorismul, în societatea modernă: în combaterea acestui flagel, democrațiile, în special cele vestice, se văd confruntate cu pericolul de a încălca libertățile cetățenești, în dorința de a asigura securitatea cetățenilor lor. Problema are puține șanse de a fi rezolvată în următorii ani, mai mult, odată cu apariția terorismului informatizat (cibernetice), noi întrebări își caută răspunsuri:

- care este distincția, în spațiul virtual, între o crimă politică și una normală, motivată, de exemplu, de lăcomie?
- cum poate răspunde un sistem de securitate centralizat din punct de vedere decizional unor atacuri venite din partea unui inamic ce folosește rețeaua mondială de comunicații digitale, această uriașă *pânză de păianjen*?
- cum pot fi protejate drepturile cetățenilor în ceea ce privește intimitatea corespondenței, atunci când trebuie să lupți cu *piraiți* anonimi ai calculatoarelor (*hackers*), ce se ascund sub o adresă anonimă de e-mail?

Indiferent de soluțiile ce vor fi găsite, un fapt rămâne cert pentru următorii ani: prezența masivă, la scară mondială, a violenței politice. Terorismul va continua să fie o formă des întâlnită de exercitare a acestui tip de violență. Accesul larg la armament, explozibili și tehnologii distructive, împreună cu revoluția comunicațională adusă de Internet duc la o creștere spectaculoasă a potențialului de acțiune al grupărilor teroriste. Acest fapt se traduce în atacuri coordonate, chiar simultane în mai multe state, precum și într-o creștere spectaculoasă a posibilităților de a alege o țintă ale cărei coordonate sunt ușor de aflat, grație mediilor de comunicare moderne.

Secolul XXI a devenit deja secolul individual al așa - numitului terorism de tipul „*lupul singuratic*”. Tipul modern de brutalitate motivată

⁷ Matthew G. Devost, Brian K. Houghton, Neal A. Pollard, „*Information Terrorism: Can You Trust Your Toaster?*”, *Institute for National Strategic Studies, National Defense University*, 2000.

din punct de vedere politic este *făcut în casă* (de casă) și nu poate fi atribuit fundamentalismului islamic ca atare. Indivizii cu tendințe de extremă dreaptăucid pentru a înființa o societate în conformitate cu propriile standarde, fără a necesita o mare organizare în fundal, dar în mod autonom și aparent imprevizibil.

Noile abordări⁸ intenționează să ofere o viziune aprofundată a acestui fenomen, o nouă dimensiune virtuală și internațională considerate drept terorism, o dinamică recentă, inclusiv de inspirație reciprocă.

Subiectul „*lupilor singuratici de extremă dreapta motivați*” a adoptat între timp relevanța globală, obținând un nou nivel de lucru în rețea.

Ideea autorului cărții, Florian Hartleb* a luat naștere din ceea ce a descoperit în munca sa, în cazul asaltului ucigaș din 22 iulie 2016, și a fost întocmită exact la cinci ani până a doua zi după atacurile lui Anders Behring Breivik din Norvegia. După ce a reușit să arunce o privire peste aproximativ 4 000 de pagini ale dosarelor de caz ale anchetatorilor, a ajuns la concluzia clară că, cu siguranță, nu avem de-a face cu un act apolitic – așa cum se credea oficial și cum era prezentat de mass - media, ci cu terorism de extremă dreaptă sub forma unui atac de *lup singuratic*. Mai târziu, a aflat chiar despre legăturile media virtuale americane dintre Munchen și New Mexico, printr-o platformă de jocuri, care aparent nu a trezit nicio suspiciune și pe care serviciile de securitate oficiale le-au trecut cu vederea și nu erau conștiente.

Alte cazuri din diferite țări evidențiază noile provocări cu care ne confruntăm. Acesta este motivul pentru care autorul, diferențiază pe cât posibil acest fenomen complex, lămurindu-l în timpul examinării sale și în acest fel generează inițierea unei discuții despre posibilele contra - strategii.

⁸ Florian Hartleb, *Lone Wolves: The New Terrorism of Right-Wing Single Actors*, Springer Nature Switzerland AG, 2020.

* Dr. Florian Hartleb este director general al Hanse Advice din Tallinn (Estonia). Ține cursuri la Universitatea Catolică din Eichstätt-Ingolstadt și la Universitatea pentru Poliția Saxonia-Anhalt (Germania). Cercetările sale se concentrează în principal asupra radicalismului politic și populismului, cu un accent deosebit pe populismul contemporan de dreapta. El a fost numit investigator oficial al orașului Munchen în urma atacului terorist din 22 iulie 2016, în care nouă persoane, plus făptașul David Ali Sonboly, și-au pierdut viața. Cartea *Lone Wolves: The New Terrorism of Right- -Wing Single Actors* are la bază, în mare parte, cunoștințele dobândite în timp ce investiga episodul respectiv.

Politicienii și mașinațiile politice, serviciile de securitate și funcționarii, dar și societatea se confruntă cu această provocare în aceeași măsură. În cazul Munchenului, autorităților și mass - mediei le-au trebuit mai mult de trei ani pentru a recunoaște că atacurile au fost motivate politic (și natura acestor motivații).

Acest subiect continuă să fie extrem de relevant. Astfel, pe 9 octombrie 2019, Germania a fost zguduită de un atac de tip *lup singuratic*, realizat de Stephan Balliet, în lumina zilei. Germanul de 27 de ani a efectuat o copie a asaltului de pisică asupra bisericii creștine, dar a eșuat în tentativa sa de atac la o sinagogă evreiască plină de oameni din Halle/Saxonia Anhalt. Singur s-a adresat *fanilor* lui de la acea dată, dar a devenit din ce în ce mai nervos în timp ce săvârșea fapta sa ucigătoare. El a ucis două persoane la întâmplare și a strigat în mod repetat despre cum a fost un ratat. Acțiunile sale au fost clar motivate politic.

Balliet și-a justificat acțiunea ca antisemitism, ca o luptă împotriva *Guvernului sionist de ocupație (ZOG)*, dar și prin ura sa față de feminism și islam. Legat profund de expresiile utilizate în jocuri, a început o nouă dezbatere privind *gamificarea terorismului de dreapta*.

Pe de altă parte, diletantismul sau lipsa de angajament a autorităților au evidențiat de ce au fost realizate acțiunile din Norvegia și cele asupra bisericii creștine.

Noul terorism este una dintre cele mai periculoase amenințări la adresa securității la nivel mondial. În ultimii ani interacțiunea, cooperarea și, în unele cazuri, chiar fuziunea terorismului islamist (jihadismul) și a crimei organizate transnaționale au atins o nouă amenințare, atât pentru statele din așa-numita *Primă lume*, cât și pentru statele din *Lumea a doua* și *Lumea a treia*.

Noul terorism, jihadismul internațional din secolul XXI, reprezintă o amenințare asimetrică pentru democrațiile occidentale. Nu recunoaște nici granițele naționale, nici internaționale și nu estompează frontierele între comportamentul ofensiv și defensiv, războiul și pacea, securitatea internă și politica externă, precum și fapte penale și infracțiuni politice.

Fenomenul noului terorism, studiat și publicat într-o lucrare de actualitate⁹, a luat naștere, atât la nivelul și dimensiunile locale, cât și internaționale. Având în vedere amenințările asimetrice de securitate în democrațiile occidentale, precum și în regiunile de conflict, această carte examinează, actorii, strategiile și tactica terorismului islamist și a criminalității transnaționale organizate de pe glob. Autorii dezvoltă o abordare interdisciplinară pentru a înțelege ideologiile, formele de cooperare și mijloacele tehnologice utilizate în noile forme de terorism.

Mai mult, autorii investighează interacțiunea, cooperarea și fuziunea criminalității organizate transnațional și a terorismului islamist și *evidențiază noile tehnologii de comunicare ca instrumente vitale pentru terorism.*

La nivel calitativ, ceea ce este inedit despre *noul terorism* este explicat pe patru niveluri: ideologie; cooperarea crimei organizate și a terorismului; Internetul și mass - media cu telecomunicații din secolul XXI, ca mijloc crucial al noului terorism; strategia la nivel înalt și tactica noului terorism.

Cât despre mass - media, teroriștii vor continua să conteze pe reflectarea lor în mijloacele de comunicare în masă. Din nefericire, expresia „*Ucide unul și vei teroriza o mie*”, atribuită lui Mao Zedong, riscă să capete conotații tragice într-o eră a sateliților și transmisiilor de date instantanee. În același timp, conflictele locale și regionale, de tip inter - etnic sau inter - confesional, împreună cu permeabilizarea rapidă a granițelor reclamă noi metode și strategii de luptă, atât la nivel național, cât și internațional, împotriva unui inamic crud și fără față. Un inamic care vizează, adesea, nu victimele inocente și întâmplătoare ale atentatelor teroriste, ci milioanele de telespectatori ai posturilor de televiziune din întreaga lume. Terorismul și mass - media se află într-o relație pe cât de complexă, pe atât de evidentă. Aceasta este determinată de o neîncredere reciprocă ce se întretaie cu o nevoie reciprocă: *terorismul are nevoie de publicitate, iar media are nevoie de audiență.* Logica internă a ambelor entități dau naștere unei situații în care fiecare răspunde cel mai bine și cel mai eficient nevoilor celuilalt. Se află și în rezumat și nu este indicată această repetare.

⁹ Stefan Goertz, Alexander E. Streitparth, *The New Terrorism. Actors, Strategies and Tactics*, Springer International Publishing, 2019.

Problema este abordată în literatura de specialitate în termeni de funcții, roluri, efecte și influențe ale media în cadrul sistemului social per ansamblu și pentru fiecare subsistem în parte. Dacă primele două acoperă, în principal, latura funcțională și normativ - deontologică a activității de comunicare în masă referindu-se la obiective, misiuni, locul ocupat de instituțiile media în diferite sisteme sociale, cele din urmă privesc latura mai subiectivă, variabilă și inevitabil, dificil de măsurat, a implicațiilor și rezultatelor mai mult sau mai puțin așteptate, mai mult sau mai puțin benefice ale acestui tip de comunicare socială.

„Dezvoltarea tehnologiilor de comunicare este esențială nu numai pentru legătura militară – industrială – media - divertisment, ci și pentru sfera publică și pentru religie. În teoriile sferei publice seculare, religia în condiții moderne este percepută ca aparținând sferei private, dar aceasta este mai mult un vis secular decât o realitate empirică în majoritatea societăților moderne”¹⁰.

Înainte de toate, mass - media constituie, prin însăși natura tipului de interacțiune pe care o implică, entități care structurează și determină procesele sociale. Într-un mod fundamental, folosirea mijloacelor de comunicare transformă organizarea spațială și temporală a vieții sociale, creând *noi forme de acțiune și de interacțiune și noi moduri de exercitare a puterii*, care nu mai sunt legate de împărțirea unui spațiu comun. În plus, mass - media au o universalitate pe care nu o are nici o altă instituție: oferă un bagaj comun de idei și imagini, care depășește barierele sociale și geografice. Efectele și influența mass - media se manifestă, așa cum arată studiile întreprinse până în prezent dublate de experiența empirică a fiecăruia dintre noi, la nivel individual, la nivel de grup sau colectivitate și la nivelul întregii societăți.

Scena vieții sociale mondiale a fost bulversată de invazia Coronavirusului (COVID - 19), s-a instaurat o criză sanitară globală care a determinat autoritățile din toate țările afectate la impunerea unor restricții sociale fără precedent, a obligat la noi modalități de desfășurare a activităților sociale și a vieții oamenilor.

„Astfel, o parte dintre instituțiile de stat și cele private, care și-au continuat activitatea online, au adoptat una dintre formele cunoscute:

¹⁰ Peter van der Veer, Shoma Munshi, *Media, War, and Terrorism*, Editura Routledge, New York, U.S.A., 2004, p. 14.

telemunca și/sau lucrul de acasă. Continuând îndeplinirea sarcinilor de serviciu în sistem online angajații (conducătorii organizațiilor și operatorii) pot uita că trebuie să ia unele măsuri speciale tehnice și organizatorice și vulnerabilizează astfel confidențialitatea informațiilor cu care operează în acest spațiu cibernetic”¹¹

Conștientizând importanța și dependența de acest spațiu cibernetic, a trebuit să i se asigure o securitate sporită, atât lui cât și sistemelor informatice și de comunicații care operează cu informații. Avem astfel în vedere că „...în analiza unei activități informaționale militare, informația poate fi considerată materie primă, scop, țintă, armă și că protejarea acesteia este cu atât mai importantă și mai complexă”¹².

La nivelul cel mai de bază, malware-urile și instrumentele de hacking, au devenit, de asemenea, mai ușor disponibile, permițând celor fără condiții de codare să le înțeleagă și să le utilizeze corect. Existența acestui mediul virtual sau „spațiul cibernetic, recunoscut ca mediu de conflict, se bazează pe exploatarea cu succes a dependenței de date și informații, manifestată la nivelul structurilor militare, cu atât mai mult cu cât acestea acționează într-un mediu de conflict hibrid”¹³.

În cazul creării acestor breșe de securitate, hackerii criminali și rețelele subterane pot exploata această situație pentru a profita de țintele vulnerabile și sistemele lor de infrastructură. În această perioadă *escrocheriile coronavirus* sunt în creștere. Acestea includ acțiuni a mulți dintre aceiași înșelători profesioniști în domeniul cibersecurității care au mai fost văzuți. Pot părea noi, dar de fapt sunt la fel. Principala diferență este că sunt *încoronați*¹⁴.

Datorită acestei *furtuni*, generate de Coronavirus putem deveni o țintă. Poate avem multe lucruri valoroase în informațiile pe care le caută

¹¹ Gheorghe Boaru, „Pandemia de coronavirus și securitatea cibernetică”, *Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale nr.1 (08)*, Anul V/2020, p. 20.

¹² Gheorghe Boaru, Iulian Marius Iorga, *Securitatea sistemelor informaționale militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2018, p. 6.

¹³ Gheorghe Boaru, Benedictos Iorga, *Implicațiile participării forțelor militare românești la operațiile de tip coaliție, asupra evoluției și dezvoltării sistemului militar național de comunicații și informatică*, Editura SITECH, Craiova, 2020, p. 236.

¹⁴ Gheorghe Boaru, „Pandemia de coronavirus și securitatea cibernetică”, *Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale nr.1 (08)*, Anul V/2020, p. 21.

hackerii. Trebuie să le protejăm! Să le protejăm căutând modalități de a le consolida securitatea. La nivel instituțional „*caracterul global și multidimensional al problemei de asigurare a securității informațiilor, cu recunoașterea necesității ca guvernanta securității să fie dezvoltată spre a combate amenințarea cibernetică și că, în această acțiune, trebuie să fie angajate mult mai multe niveluri, actori, instituții și persoane implicate în ecosistemul cibernetic*”¹⁵.

Domeniul care asigură liniștea și protecția *Internauților cinstiți* de acțiunile distructive ale teroriștilor ciberneticici este *Securitatea cibernetică*. Într-o lucrare recent publicată¹⁶ autorul face 33 de recomandări practice pentru utilizatorii de Internet în regim online *lucrul de acasă* sau *telemuncă*. Sunt evidențiate tipurile de răufăcători (*Hackerii, crackerii, huliganii ciberneticici - Cyberbullies,...*)* și/sau acțiunile lor (*escrocheriile coronavirus*), *DeepFakes (falsuri profunde)*, Furtul informațiilor de identificare personală (*Personally Identifiable Information- PII*), *scareware***, vulnerabilitățile rețelele publice Wi-Fi, *escrocheriile nondelivery****, diverse tipuri de malware etc.

Pentru domeniul securității și apărării naționale, conform aprecierilor unor specialiști militari contemporani, exprimate într-o lucrare

¹⁵ Gheorghe Boaru, „Securitatea cibernetică în Uniunea Europeană”, *Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale*, nr. 2/2017, p. 68.

¹⁶ Gheorghe Boaru, „Pandemia de coronavirus și securitatea cibernetică”, *Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale nr. 1 (08)*, Anul V/2020, pp. 24 - 38.

* De altfel prin însăși definiția sa, conceptul de Hacker înseamnă, ... un expert în informatică, care se ocupă cu studiul în profunzime al programelor informatice (sisteme de operare, aplicații), adesea folosind tehnici de inginerie inversă (demonțare), cu scopul de a obține cunoștințe care nu sunt accesibile publicului larg. Cei ce folosesc aceste cunoștințe în scopuri ilegale, pentru a compromite securitatea sistemelor informatice sau a aplicațiilor, sunt de fapt Crackeri (spărgători), însă în percepția publicului (formată de obicei de mass - media) noțiunile de hacker și cracker adesea se confundă, informații disponibile la <https://ro.wikipedia.org/wiki/Hacker>, accesat la 15.01 2020.

** Prin definiție, *scareware* care înseamnă înspăimântare, speriere sau înșelare, este un tip de malware care are scopul de a valorifica anxietatea utilizatorului. *Scareware* face acest lucru prin lansarea unui mesaj terifiant care va amenința un utilizator să facă ceva împotriva interesului său. Cel rău va cere bani în schimb.

*** Datorită acestei dinamici tehnologice, hackerii care au site-uri de configurare vor încerca să ademenească cumpărătorii cu mărfuri care nu există. Acestea se numesc *escrocherii nondelivery* (nedistribuibile).

de specialitate, „pe lângă lipsa frontierelor, la nivelul noului mediu de manifestare al societății umane, se suprapun alte caracteristici, precum anonimatul acțiunilor întreprinse, lacunele legislative și nu în ultimul rând posibilitatea desfășurării de activități și acțiuni în mediul virtual permanent, din orice loc, nefiind condiționate de o prezență fizică sau de disponibilitatea unor resurse financiare și tehnice majore”¹⁷.

O altă abordare interesantă este prezentată într-o lucrare recent publicată¹⁸ care examinează problema funcționării terorismului conform căreia se apreciază că terorismul poate fi eficient în realizarea unor rentabilități tactice, dar este în mare măsură ineficient în realizarea obiectivelor strategice. Rolul mass - mediei este foarte important atât la nivel tactic cât și strategic având în vedere internaționalizarea știrilor.

De cele mai multe ori, un anume efect micro - social se traduce la un nivel superior într-un mod cu totul diferit. Cu alte cuvinte, ceea ce produce un efect pozitiv pentru un individ sau grup, poate produce un alt efect (pozitiv sau negativ) asupra altui individ, grup, sau asupra restului societății. Punctul crucial al terorismului este să cauzeze teroare, uneori atingând un obiectiv politic, iar altelei ceva neașteptat. Ținta teroriștilor nu sunt persoanele pe care le omoară sau numărul lor, ci daunele colaterale. Aruncarea în aer a avioanelor, trenurilor, autobuzelor etc., nu este un obiectiv, ci o tactică pentru a atinge adevăratele ținte - oamenii terorizați. *Obiectivul real al terorismului nu este actul în sine, ci reacția obținută, efectul, impactul, cauzarea terorii.*

Un exemplu de efect al terorii este ziua de 16 august 2006, când doi oameni au fost scoși dintr-un avion oprit în Manchester (Anglia), pentru că anumiți pasageri, au considerat că este periculos să zboare cu ei la bord și asta doar pentru că aveau un aspect oriental, pentru că vorbeau arabă și se uitau la ceas. Evident, cei doi oameni au fost eliberați după lungi cercetări. Iar astfel de exemple sunt întâlnite din ce în ce mai des în societatea modernă. Alarmerile false de acest gen ne măresc nivelul temerilor, ne irosesc timpul și resursele ce puteau fi utilizate într-o formă mai eficientă, legată de lupta contra amenințărilor și siguranței reale.

¹⁷ Gheorghe Boaru, Benedictos Iorga, *op.cit.*, p. 239.

¹⁸ Christophe Paulussen, Martin Scheinin, *Human Dignity And Human Security In Times Of Terrorism*, Publisher: T.M.C. Asser Press/Springer, Year: 2020 adresa de internet cu toate cele cerute de aceasta.

Din nefericire, aceste temeri sunt sporite și de oamenii politici care accentuează vizibil această teamă și de mass - media care publică excesiv despre amenințările de acest tip. Dacă în urma unui atentat ar exista teroriști capturați sau uciși și acest lucru ar fi mediatizat, cu siguranță am asista la fenomene teroriste mai puține, iar teroriștii ar eșua.

Este necesară o evaluare a terorismului, o activitate destul de dificilă, dar nu imposibilă. Deja există modalități de monitorizare și analiză a organizațiilor, rețelelor și acțiunilor teroriste și de evaluare a modului de operare și a efectelor. În acest proces de evaluare se folosesc indicatori de sistem, de stare și de dinamică, prin care poate fi monitorizat și evaluat acest fenomen. Oamenii politici ar trebui să țină cont în analiza fenomenului terorist că „principiul de bază în analiza de securitate nu este nici subiectul și nici obiectul, ci principiul «transcendental» al existenței în totalitatea ei pentru cunoașterea obiectivă a fenomenelor securității (fenomene sociale, politice, economice, militare, ecologice, demografice etc.), care sunt istorice!»¹⁹

Comunicațiile au un rol cu totul special în operațiile antiteroriste. De aceea, accesul la informații și folosirea la maximum a mijloacelor de culegere a datelor și informațiilor sunt esențiale. S-a constatat că cu cât o societate este mai dezvoltată, cu atât este mai vulnerabilă la atacuri teroriste cu un impact psihologic deosebit. Practic, unul din obiectivele urmărite de teroriști este efectul psihologic.

Concluzii

Mijloacele de comunicare în masă oferă terorismului *oxigenul publicității*, fără de care acesta nu poate exista, din rațiuni comerciale, dar și în virtutea libertății de exprimare și a dreptului de acces la informație. Deși mediatizarea servește scopurilor teroriste, efectele negative ale acesteia nu pot fi înlăturate prin cenzura fără a știrbi grav sistemul democratic. Soluția unică, în acest caz, este profesionalismul jurnalistic, asumarea responsabilității sociale a mass - media și cooperarea cu autoritățile statale pentru stabilirea unor repere eficiente în gestionarea crizelor de natură teroristă la inițiativa transparentă a celor din urmă. Normele juridice corecte și principiile deontologice eficiente, un sistem media democratic pe modelul

¹⁹ Eugen Siteanu, „Securitatea Obiectivă”, *Revista de Științe Militare* nr.1/2020, p. 41.

serviciului public și profesionalismul jurnaliștilor sunt condiții cumulative și interdependente ale tratării adecvate a problemelor fundamentale ale societății și implicit a problemei teroriste.

Cel puțin în ceea ce privește securitatea, globalizarea nu va fi funcțională decât prin instituirea unei autorități credibile și eficiente la nivel internațional, iar terorismul ca problemă nu va fi eliminat sau ținut sub control decât în măsura în care se va dori și se va impune tratarea completă și responsabilă a cauzelor sale social - politice, fără a pierde din vedere particularitățile culturale în care se manifestă.

Războiul nu pare să fie o strategie viabilă de răspuns la amenințarea teroristă. Fără a minimiza componenta antiteroristă, forurile de conducere la nivel de stat și mai ales la nivel internațional au în față o singură alternativă pentru rezolvarea acestei probleme, fără a pierde valorile fundamentale din care ele însele au emanat: perfecționarea mijloacelor de culegere a informațiilor în mod oportun și la obiect, conjugată cu aducerea serviciilor de intervenție antiteroristă la un nivel operațional imbatabil și implicit descurajant. Eliminarea cauzelor social - politice ale manifestărilor violente asimetrice nu poate avea ca rezultat renunțarea la practicile terorismului decât în măsura în care autoritatea legitimă este capabilă să demonstreze că aceste practici nu au nici cea mai mică șansă de reușită în sensul îmbunătățirii situației celor în cauză.

De-a lungul istoriei contemporane numeroase grupări au adoptat practici teroriste pentru atingerea unor scopuri politice. Singurele care au avut succes în atingerea acestor scopuri au fost, însă, grupările insurgente de eliberare de sub dominația colonială – singurele cazuri în care motivația teroriștilor era mai puternică decât cea a organelor statale. Teoretic și logic este posibil ca, pentru a-și atinge obiectivele geopolitice din Orientul Mijlociu, Statele Unite să fi încercat a face din problema terorismului din zonă o cauză mai importantă pentru sine decât pentru regimurile americanofobe locale.

Până la 11 septembrie 2001, America era un fel de putere colonială economică în Orientul Mijlociu, iar motivația teroriștilor era clar mai puternică decât cea a SUA – pentru unii era o problemă de influență, resurse și putere, iar pentru ceilalți era, și încă mai este, vorba despre existență. În general o cauză identitară (națională, etnică, religioasă) este mai puternică în motivarea maselor decât chestiunile de ordin social. Prin urmare,

intensitatea violenței, care izvorăște din sentimentele identitare este mai mare decât cea generată de problemele socioeconomice. Pentru a avea șanse de reușită, SUA au fost practic forțate să transfere problema din zona socială în cea națională.

Rezultă trei variabile centrale care, în funcție de intensitatea fiecăreia, pot determina conturarea unei vulnerabilități sau manifestarea unei amenințări iminente la adresa sistemului social din perspectiva șanseii de succes a mecanismelor de gestionare a fenomenului terorist.

Prima variabilă se constituie în *emergența și consolidarea unor organizații militante* care pot adera la terorism pentru a-și atinge scopurile în condițiile în care alte căi devin inaccesibile, fie din pricina deficienței mecanismelor democratice (corupție sistemică, birocrăție excesivă, fiscalitate accentuată, sărăcie, ura etnică și rasială, neîncredere în autoritatea statală) și a comunicării ineficiente între administrația de stat și societatea civilă, fie din pricina extremismului, radicalismului în concepții și fapte, de care pot da dovadă anumite grupuri care acționează în cadrul societății.

Cea de-a doua variabilă este reprezentată de *instituții mass - media fără autocontrol și neprofesionalizate*, dependente politic și/sau economic care pot fi cu ușurință atrase în capcana diferitelor grupuri de interese devinând de la responsabilitatea lor socială centrală de serviciu public.

Cea de-a treia variabilă este reprezentată de un *stat devalorizat și neputincios* cu instituții ineficiente mai ales în sfera aplicării legii, asigurării ordinii și liniștii publice și a siguranței și securității naționale.

Istoria ultimilor ani a dovedit că cele mai stabile sisteme democratice pot fi relativ ușor deturnate de pe acest făgaș de un fenomen asimetric, cum este terorismul. În România nu există o amenințare teroristă directă și iminentă, integrarea în structuri de securitate globale și în structuri economice și politice continentale impune eliminarea vulnerabilităților de genul celor subliniate mai sus.

Terorismul este în prezent principala amenințare la adresa securității globale și, pe fondul unei agresiuni informaționale, cel mai periculos element, din acest punct de vedere, este unilateralitatea informațiilor care duce la perturbarea percepției și reprezentării corecte a faptelor, rezultatul fiind un comportament manipulat.

Dacă în secolul trecut, terorismul era subordonat, în genere, unor mișcări insurgente, revoluționare și de eliberare națională, în prezent

terorismul este subordonat unor cauze religioase și etnice. În ambele cazuri, însă, anumite grupuri de interese speculează aceste cauze folosind terorismul drept pretext pentru atingerea unor scopuri în moduri care ocolesc legislația internațională. Aceasta este o latură a fenomenului terorist puțin comentată și dovedește, o dată în plus, că orice fenomen social poate fi manipulat și deturnat în slujba unor interese străine de cele ale comunității per ansamblu, chiar și unul asimetric cum este terorismul. Poate cu atât mai mult cu cât sistemul reprezentational legat de acesta este atât de alunecos și vag conturat, încât poate fi modelat în acord cu multe interese particulare. Se conturează, din acest punct de vedere, o amenințare mult mai puțin vizibilă și infinit mai greu de identificat și probat decât clasică amenințare cu violența demonstrativă.

BIBLIOGRAFIE

- ARCHETTI C., *Understanding Terrorism in the Age of Global Media*, Editura Palgrave Macmillan, Basingstoke, U.K., 2013.
- BOARU G., IORGA B., *Implicațiile Participării Forțelor Militare Românești La Operațiile De Tip Coaliție, Asupra Evoluției Și Dezvoltării Sistemului Militar Național De Comunicații Și Informatic*, Editura SITECH, Craiova, 2020.
- BOARU G., IORGA I.M., *Securitatea sistemelor informaționale militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2018.
- BOARU G., *Pandemia De Coronavirus Și Securitatea Cibernetică*, Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale nr.1 (08), Anul V/2020.
- BOARU G., *Securitatea cibernetică în Uniunea Europeană*, Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale, nr. 2/2017.
- GOERTZ S., STREITPARTH A.E., *The New Terrorism. Actors, Strategies and Tactics*, Springer International Publishing, 2019.

- HARTLEB F., *Lone Wolves: The New Terrorism of Right-Wing Single Actors*, Springer Nature Switzerland AG, 2020.
- HESS S., KALB M., *The Media and the War on Terrorism*, Editura The Brookings Institution, Washington, U.S.A., 2003.
- MATTHEW G., HOUGHTON B.K., POLLARD N.A., *Information Terrorism: Can You Trust Your Toaster?*, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, 2000.
- PAULUSSEN C., Scheinin M., *Human Dignity And Human Security In Times Of Terrorism*, Publisher: T.M.C. Asser Press/Springer, 2020.
- SEIB P., JANBEK D.M., *Global Terrorism and New Media*, Editura Routledge, New York, U.S.A., 2011.
- SITEANU E., „Securitatea Obiectivă”, *Revista de Științe Militare* nr.1/2020, București, 2020.
- SPENCER A., *The Tabloid Terrorist, The Predicative Construction of New Terrorism in the Media*, Editura Palgrave Macmillan, Basingstoke, U.K., 2010.
- VAN DER VEER P., MUNSHI S., *Media, War, and Terrorism*, Editura Routledge, New York, U.S.A., 2004.
- VIERA J. D., *Terrorism At The BBC: The Ira On British Television*, Journal of Film and Video, Vol. 40, Nr. 4, publicat de Universitatea din Illinois, U.S.A., 1988.
- https://en.wikipedia.org/wiki/1992_attack_on_Israeli_embassy_in_Buenos_Aires.
- <https://ro.wikipedia.org/wiki/Hack>

